

TOKAT MEVLEVİHANESİ

Doç. Dr. Hasan YÜKSEL

Anadolu kültür tarihinde Mevlevilik ve Bektaşiliğin müstesnâ bir yeri vardır. Nakşibendilik, Kadırlık ve Rıfâilîk gibi birçok tarikat Orta ve Yakındoğu'da ortaya çıkıp, Anadolu'dan Balkanlar'a doğru yayılmışken, Mevlevilik ve Bektaşilik ise, bizzat Anadolu'da ortaya çıkıp, Ortadoğu ve Balkanlar'a doğru yayılmıştır.

Burada bu noktaya dikkat çekildikten sonra, Tokat'ta Mevlevilik ve Tokat Mevlevihânesi hakkında bazı bilgiler verilmeye çalışılacaktır.

Mevleviliğin temel kaynaklarından olan Menâkıbu'l-Arifin'de yer alan bilgilere göre, Selçuklu Veziri Muineddin Pervane ve ailesinin Mevlana ile yakın ilişkiler ve dostluklar içinde bulunduğu, sarayında düzenlenen semâ âyinlerine Mevlana'nın bizzat iştirak ettiği (1) ve Muineddin Pervane'nin de sık sık Mevlana'yı ziyaret ettiği (2) görülmektedir.

Mevlana ile sıkı bir ilişki içinde bulunan Pervane ve ailesi vasıtasıyla, henüz Mevlana Celaleddin-i Rumî hayattayken Mevleviliğin, daha doğrusu Mevlana ve ailesinin, Tokat'ta tanındığı ve taraftar topladığı söylenebilir. Mesela, Mevlana'nın müsadeseyle Muineddin Pervane tarafından Tokat'a çağrılan ve kendisine büyük bir hanıgarah yaptırılan Şeyh Fahreddin-i Irakî'nin, daima Mevlana'nın büyüklüğünden bahsederek ah çektiğini zikreden Eflakî (3); Ulu Arif Çelebi'nin de Tokat'ta "Konyalı Arife-i Hoşlika" adında bir kadın halifesi bulunduğunu ve o civarın büyüklerinin, onun müridi olduklarını; bu kadına misafir olan ve Tokat'ta vaziflik yapan Konyalı Mevlana Rukneddin-i Urmeviü'l-Veledî'nin oğlu Nasıreddin'in Ulu Arif Çelebi hakkında söylediği en ufak bir söze bile tahammül edemeyecek kadar Çelebi Hazretleri'ne bağlı olduğunu (4) zikretmektedir.

Sultan Veled hayattayken Sivas'a giden ve buradan Tokat'a gitmeye zorlanan Ulu Arif Çelebi'nin (5), birbirine secde eden Mevlana dostlarına ta'neden Tokatlı bir sofiye, "ey derviş, sana bize secde etmek yakışmaz. Çünkü senin yapacağın secde küfrün ta kendisidir" diyerek, sözünü Mesnevi'deki (6), "Sen azizleri beşer gibi görüyorsun. Bu nazarın sana İblis'ten miras kaldığını bil" rubaisiyle sürdürüp hakaret ettiği rivayet edilmektedir (7). Yine, nakledildiğine göre, Çelebi Hazretleri Tokat'a geldiğinde şehrin ileri gelenleri, sultanların hanımları ve Pervane'nin kızı kendisine son derece saygı göstermişlerdir. Bu sırada Tokat'ta bulunan bazı şeyhlerin ve meşhur Şeyh Bahaeddin-i Cendî'nin Ulu Arif Çelebi'ye karşı saygıda kusur etmeleri üzerine, Çelebi'nin, Şeyh Bahaeddin'e ve diğer şeyhlere pek ağır muamelede bulunduğu, bunun üzerine, bu şeyhlerin, Çelebi Hazretleri'nden özür diledikleri anlaşılmaktadır (8).

Mevlana ailesinden Tokat'a giden yalnız Ulu Arif Çelebi değildir. Ulu Arif Çelebi'nin annesi Gerâke Hatun'un (Gölpınarlı Fatma Hatun olarak vermektedir) (9) da

- (1) Ahmet Eflakî, *Ariflerin Menkıbeleri*, I, Çev. Tahsin Yazıcı, İstanbul 1989, s. 105, 126-127, 130, 156.
- (2) A. Eflakî, a.g.e., s. 142.
- (3) A. Eflakî, a.g.e., s. 431.
- (4) A. Eflakî, a.g.e., II, s. 326.
- (5) A. Eflakî, a.g.e., II, s. 259-262.
- (6) Mevlânâ Celaleddin-i Rumî, *Mesnevi*, Çev. Veled İzbudak, I, İstanbul 1989, s. 243/3962.
- (7) A. Eflakî, a.g.e., II, s. 309-310.
- (8) A. Eflakî, a.g.e., II, s. 347-348.
- (9) Abdülbakî Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevilik*, İstanbul 1953, s. 93-94.

Tokat'a gittiği ve hatta burada oğlu Ulu Arif Çelebi'ye aşırı ta'zimde bulunmasının, Gumaç Hatun, Muineddin Pervane'nin kızı ve diğer ileri gelenlerin hanımlarınca yadrgandığı, anlatılan rivayetler arasındadır (10).

Menâkıbu'l-Arifin'de yeralan bu bilgiler, bize Mevleviliğin, daha doğrusu Mevlana ailesinin, daha Mevlana Celaeddin-i Rumî hayattayken Tokat'ta hayli tanıdığı ve muhip topladığını göstermekle beraber, bu dönemde Tokat'ta Mevleviler'e ait müstakil bir tekke veya zaviyenin varlığını kanıtlamamaktadır.

II. Mehmet dönemi başlarında tutulmuş olan H. 859 (M. 1455) tarihli Tahrir Defteri'nde, Tokat Mahalleleri arasında 32 hânelik Mevlevihâne Mahallesi ve aynı tarihte mevcut bulunan 34 hanığahtan birisinin de Mevlevihâne olduğu kaydı, şimdiki bilgilerimize göre, Tokat'ta müstakil bir mevlevihânenin mevcudiyetini gösteren en eski kayıtlardır (11).

Ne var ki, Fatih'in Karamanoğulları'nı ortadan kaldırması sonucu Uzun Hasan'a iltica eden Karamanoğulları'nın tahrikiyle H. 875 (M. 1471) de Uzun Hasan'ın Tokat üzerine gönderdiği büyük bir ordunun ani hücumuyla şehir baştan başa tahrip edilmiş ve 1455'te 32 hanelik vergi mükellefi bulunan Mevlevihâne Mahallesi'nin, bu tahribattan 15 sene sonra yapılan H. 890 (M. 1485) tarihli tahrirde 8 hâneye düştüğü görülmektedir (12). İşte, bu tahribattan Mevlevihâne'nin de nasibini aldığını sanıyoruz; çünkü, H. 984 (M. 1576) tarihli Defter-i Evkâf-ı Rum içinde Tokat merkez kazasına ait vakıf kayıtları arasında artık Mevlevihâne'ye rastlanılmamaktadır (13).

Bu tarihten sonra, Tokat Mevlevihânesi, ilk kez Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'nde karşımıza çıkmaktadır. Çelebi, ünlü seyahatnâmesinde Tokat Mevlevihânesi'ni şöyle tavsif etmektedir:

"Gayet ma'mur ve âbâdan olup bânîsi merhum ve magfûrun leh Sülûn Muslu Paşa'dır ki Sultan Ahmet Han vüzerâsından olup, Sadr-ı a'zam olamamıştır. Amma sahiyyül' - vücûd, sâhib-i kerem u cûd bir zat olmağla rûh-ı Mevlânâ'yı şâd ve tarîk-i Mevlevî fukarâsını dilşâd etmek için bir Mevlevihâne bünyâd etmiştir ki misli bir diyarda yoktur. Meğr İstanbul'daki Beşiktaş Mevlevihânesi ola. Amma bunun evkâfı ondan pek ziyâde olmağla gâyet ma'murdur. Semâhâne etrafında semâzen fukaranın hücrelerinin cümle revzenleri, cevânib-i erba'asındaki şükûfe-zâr ve murg-zarlı yerlere nâzırdır. Haftada iki gün mukâbele olarak âyin-i Mevlânâ icrâ olunur ve güya ki Hüseyin Baykara fasılları olur. Ale'l-husûs sızıltı-zâdeler nâmında neyzenleri vardır ki her biri kendi sanatının ferîdidir. Şeb-u rûz cümle fukara ehîbbâya nimet-i Mevlânâsi mebzûldür" (14).

Asıl vakfiyesi elimizde bulunmamakla beraber, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'ndeki hazine (15) ve şahsiyet (16) kayıtlarında da Muslu Ağa Vakfı olarak kayıtlı bulunan Tokat Mevlevihânesi'nin, Aralık 1703 (Şaban 1115) tarihli bir hüccet (17) ile 8 Nisan 1819 tarihli bir ilmühaberde yine Muslu Ağa tarafında bina edildiği (18) be-

(10) A. Eflakî, a.g.e., II, s. 294-295.

(11) M. Tayyib Gökbilgin, "Tokat", İA. C. 12/1, s. 405-406; Ahmet Şimşirgil, **Osmanlı Taşra Teşkilatında Tokat (1455-1574)**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 1990.

(12) M. Tayyib Gökbilgin, aynı makale, s. 406.

(13) Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Arşivi, Def. no. 583.

(14) Evliya Çelebi, **Seyahatnâme**, V, İstanbul 1314, s. 60.

(15) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (bundan sonra VGMA), Def. No. 481/250/151.

(16) VGMA. Def. No. 483/250/718.

(17) VGMA. Def. No. 1760/349.

(18) VGMA. Def. No. 481/250/151.

lirtilmektedir. Zaten, Tokat Mevlevihânesi Şeyhi Mehmed Hadi Efendi'nin, Konya'daki asitanede bulunan postnişine göndermiş olduğu 15 Kanun-ı evvel 1327 (M. 28 Aralık 1911) tarihli mektupta Tokat Mevlevihânesi'nin H. 1048 (m. 1638) tarihinde Muslu Ağa nâmındaki Tokatlı bir zât tarafında tesis edildiği; mektubuna dercetmiş olduğu ve Ebced Hesabı'yla düşürülen tarihi belirten;

"Muslu Ağa sehte in tekye râ Mevleviyân tâ ibâdet mî kuned

Guft Mevlânâ zi pişet tarihest Bişnev ez ney çûn hikâyet mî kuned"

mısralarında bir levha üzerine yazılı bulunduğuna ilişkin ifadesi (19), Evliya Çelebi'nin vermiş olduğu bilgileri doğrulamaktadır.

Vakıflar Arşivi'nde bulunan 1703 tarihli yukarıda sözü edilen hüccette, Muslu Ağa'nın bina ettiği Mevlevihâne'nin zamanla yıkılmış olduğu ve yalnız arsasının kaldığı belirtiliyorsa da, Tokat'ın Soğukpınar Mahallesi (Behzat) Bey Sokağı'nda varlığını hâlâ muhafaza eden Mevlevihâne, fizikî konumu ve görünümüyle (gerçi 19. yüzyıl yapısıdır) Evliya Çelebi'nin tasvirini doğrular niteliktedir; çünkü, Tokat şehri diğer birçok ilimize nazaran sivil Osmanlı mimarisini ve dokusunu nisbeten koruyabilmiştir.

1656'da Tokat'tan geçen Evliya Çelebi, Mevlevihâne'yi tavsif ederken pekçok gelir kaynağının bulunduğunu söylüyorsa da, vakfiyesi elimizde bulunmadığından, ilk bânisi Muslu Ağa tarafından Mevlevihâne'ye ne kadar gelir kaynağının vakfedildiğini bilemiyoruz. Ancak, yukarıda sözkonusu edilen hüccetten anlaşıldığına göre, zamanla yıkılmış olan Mevlevihâne'nin sadece arsası ve akar olarak da bir kapan hanı kalmıştı. Bu kapan hanı da, vukubulan bir yangın neticesinde yok olunca, Müderris Şeyh mehmet Efendi b. Merhum Danişi Ali Efendi, Mevlevihâne'nin harap olan gelir kaynaklarının âtl duran arsalarını mütevellilerinden icâra almış ve bu arsalar üzerine, gelir getirecek yeni binalar inşa etmiştir. Bugünkü Mevlevihâne de bu zat tarafından inşa edilmiş olmalı. Vâkîf Şeyh Mehmet Efendi, inşa etmiş olduğu bu yeni binaların yanısıra, daha başka gayrimenkuller ve gelir kaynakları da temin etmiştir. Yalnız, vâkîf Mehmet Efendi bütün bu akarları mülkiyet üzere vakfettiğini belirtmiştir.

1703 tarihinde Tokat Mevlevihânesi'nin gayrimenkul gelir kaynakları bir bahçe, bir hamam, dört bâb dükkan, iki bâb değirmen, bir arsa ve bazı binâlar ile bakır kalhânesi (vezzâniyesi dahil) ve yukarıda sözü edilen, fevkânî ve tahtanî 43 odalı bir kapan hanından ibarettir. İcâr ve muhtelif rûsûmlardan oluşan gelir kaynakları ise; Behzat Mevkii'nde bulunan bir arsanın icârı, bir değirmenin icârı, Amasya'da bulunan Alaca Hamamı'nın icârı, Yıldızeli'ndeki bir mâlikhânenin rub'u hissesi, kapan ve kantar vezzâniyesi, kirpas ve kırmızı boyahâne mukâtaasından aylık vazife, Tokat mukâtaasından senelik 88 kuruşluk vazife, Tokat şem'hânesi gelirinden ve Tokat (merkez) kahve tahmisinden mîrî malı hissesinden arta kalanı da, Padişah fermânıyla Mevlevihâne'de bulunan dervişlere tahsis edilmiştir (20).

8 Nisan 1819 tarihli Anadolu Muhâsebesi'ne kaydedilen bir ilmühaberde Mevlevihâne'ye tahsis edilen ve yukarıda niteliklerini belirttiğimiz bazı rûsûmlar üzerine Tokat Mevlevihânesi şeyhleri ile Tokat Voyvodaları arasında çıkan nizâdan dolayı, Konya Asitânesi'ndeki (Mevlânâ sülâlesinden gelen) postnişin ile Tokat Mevlevihânesi şeyhi birer arzuhâl ile Tokat Voyvodalarını İstanbul'a şikâyet etmişlerdir. Neticede, Padişah'a dua etmeleri şartıyla, sözkonusu rûsûmlardan senevî 1500 kuruşun Tokat Mevlevihânesi dervişlerine taâmiye olmak üzere tahsis edilmesi ve bundan sonra da, Tokat

(19) Konya Mevlana Müzesi Arşivi, Zarf: 68/36. Muhterem Hocam Prof. Dr. Nejat Göyünç Beyefendi'nin ricaları üzerine bana bu belgeyi lütfedip gönderen Bârihüdâ Tanrıkorur Hanımefendi'ye ve saygı değer hocama şükranlarımı arz ederim.

(20) VGMA. Def. No. 1760/349.

Mevlevihânesi şeyhlerinin sözkonusu rûsûmlara müdahale etmemeleri emriyle, fermân sâdır olmuştur (21).

Mevlevihâne'nin bu ikinci vâkıfı Müderris Şeyh mehmet Efendi, vakfetmiş olduğu bu akarların tevliyet, meşihat ve imamet vazifelerini ve sözkonusu kapanın, kantarın ve nühas kalhânesinin vezzaniyesini, evlâd-ı zükurunun esen ve ekberine, sonra evlâd-ı evlâdının batn-ı evvelinin esen ve ekberine tahsis etmiş; nesli inkıraz ettikten sonra bu vazifelerin, Mevlânâ sülâlesinden o sırada Konya'da postnişin bulunanlar tarafından Tokat Mevlevihânesi'ne tayin edilecek şeyh efendilere gündelik 12 akçe vazife ile verilmesini; müezzin aşırhân, naathân ve âyinhân tayin ettiklerine yevmî 7'şer akçe neyzenlerin herbirinede 7'şer akçe verilmesini; gündelik 7'şer akçe ile iki kudumzen'ne vazife verilmesini, bu görevliler dışında tekkede ikâmet eden dervişlerin herbirine de gündelik 7'şer akçe verilmesini şart koşturmuştur (22).

TOKAT MEVLEVİHANESİ ŞEYHLERİ VE FAALİYETLERİ

Tokat Mevlevihânesi postnişinliğinde sırasıyla kimlerin bulduklarına ilişkin elimizde düzenli bilgiler bulunmamakla beraber; II. Meşrutiyet döneminde Tokat Mevlevihânesi'nde şeyh olarak bulunan Mehmet Hadi Efendi'nin yukarıda sözü edilen mektubunda vermiş olduğu bir liste ile muhtelif vesikalardan edindiğimiz bazı bilgiler bulunmaktadır.

Ne var ki, Mehmet Hadi Efendi'nin Tokat Mevlevihânesi'nde şeyh olarak bulunanlara ilişkin vermiş olduğu bazı isimler doğru gözükmekteyse de, özellikle, elimizdeki vesikalara bakıldığında, bu şeyhlerin meşihat dönemleri konusunda vermiş olduğu tarihler pek doğru gözükmemektedir. Mehmet Hadi Efendi'nin vermiş olduğu bilgilerin vesikalardan ziyade menkıbevî bilgiler olduğu görülmektedir. Bunun için bu bilgileri vesikalar eşliğinde değerlendirerek vermeye çalışacağız.

Mehmet Hadi Efendi sözkonusu mektubunda, Muslu Ağa'nın H. 1048 (M. 1638) de yaptırmış olduğu Tokat Mevlehânesi'nin ilk şeyhi Ramazan Dede'dir, demektedir. Bu tarihten sonra, ilk cediti Abdulhad dede'ye kadar kimlerin postnişin olduğuna ilişkin bilgisi olmadığını belirtir.

Şekâik-i Nu'maniyye Zeyli Vekâyiü'l-Füzelâ'ya göre, 17. yüzyılın sonlarına doğru, Tokat Mevlevihânesi meşihâtında, "ilim ve irfân ile ma'lum bir" şair olan Tâlib Şeyh Mehmed Dede (ölümü h. 1100/m. 1688) bulunmaktadır (23).

Zamanla harap olan Mevlevihâne'yi 1703 tarihinde yeniden bina eden Şeyh Müderris Mehmet Efendi, bu tarihlerde Tokat Mevlevihânesi'nde şeyh olarak bulunmaktadır (24).

Bundan sonra, Mesnevi'nin yedinci cildini Mevlânâ'nın sanıp, nazmen Türkçe'ye çeviren ve III. Selim (1789-1807) vezirlerinden Gazi Yusuf Paşa'ya (ölümü 1816) ithâf etmiş olan Şeyh Hafız Mehmet Efendi'yi Tokat Mevlevihânesi postnişinliğinde görmekteyiz (25). Şeyh Mehmet Hadi Efendi'nin sözkonusu mektubunda, 1790-1814 (h. 1205-1230) tarihleri arasında, Tokat Mevlevihânesi postnişini olarak gösterdiği Şeyh Hafız Emin Efendi (ölümü 1814/h. 1230) ile Şeyh Hafız Mehmed Efendi'nin aynı şahıs olduğu kuvvetle muhtemeldir.

(21) VGMA. Def. No. 481/250/151

(22) VGMA. Def. No. 1760/349.

(23) Şeyhi Mehmed Efendi, *Şekâik-i Nu'mâniyye ve Zeylleri (Vekâyiü'l-Füzelâ)*, C. 2-3, İstanbul 1989, s. 58.

(24) VGMA. Def. No. 1760/349.

(25) A. Gölpınarlı, a.g.e., s. 146.

Yukarıda sözü edilen 8 Nisan 1819 (22 C. evvel 1234) tarihli ilmühabere göre, Tokat Mevlevihânesi'ne tahsis edilen bazı rûsûmlar üzerine Tokat Voyvodaları ile nizâda bulunan es-Seyyid eş-Şeyh Osman Dede, Tokat Mevlevihânesi şeyhliğinde bulunmaktadır (26). Hemen şunu belirtelim ki, Şeyh Mehmet Hadi Efendi'nin sözkonusu mektubundaki listede, Abdulahad Dede, sonra mahdumu Şeyh Hüseyin Efendi ve bunun mahdumu Şeyh Osman Dede'nin meşihat dönemi, Şeyh Hafız Mehmet (Emin) Dede'den (1790-1814) önce zikredilmiştir.

1821 (h. 1237) tarihli masraf defterine göre, Tokat Mevlevihânesi şeyhi, belgede adı belirtilmiyorsa da, aşağıda vereceğimiz bir kayda ve Şeyh Mehmet Hadi'nin listesindeki bilgilere göre, Şeyh Hasan Efendi (postnişinliğe atanış tarihi 1814 olarak belirtilmiyorsa da, biraz şüphelidir. Ölüm tarihi 1829/h. 1245) Tozanlılar için Sivas'a ricaya gitmiştir (27). Yine, 1821 (20 Muharrem 1237) tarihli, İstanbul'a sunulan ve Tokat illeri gelenleri tarafından Filibosoğlu hakkında vaki olan bir şikayeti konu alan arzuhâle imza koyanlar arasında Tokat Mevlevihânesi şeyhi Şeyh Hasan Efendi'yi de görmekteyiz (28).

1840 (h. 1256) tarihinde Tokat'ta vukubulan Latifoğlu isyanı ile ilgileri bulunmadığı halde, Tokat Mevlevihanesi şeyhi, sözkonusu mektuba göre, 1829-1845 (h. 1245-1261) tarihleri arasında meşihatta bulunan Şeyh Emin Efendi (ölümü 1845) ve arkadaşları bu hadiseyle ilgili gösterilip, şikayet edilmeleri üzerine, şeyh efendi ve arkadaşları bu olayla ilgileri bulunmadığını belirtmek için Sivas'a bir adam göndermişlerdir (29).

1845-1875 (h. 1261-1292) tarihleri arasında Tokat Mevlevihânesi postnişinliğinde Şeyh Emin Efendi'nin biraderi Şeyh Ali Rıza Efendi (ölümü 1875) bulunmaktadır (30). Bunun ölümü üzerine, bu tarihten itibaren, yerine oğlu Şeyh Mehmet Hadi Efendi seccadenişinliğe geçmiştir.

İkinci Meşrutiyet'in (1908) ilanına karşı Tokat'ta meydana gelen hoşnutsuzluklar ve hadiseler üzerine, Tokat mebusu Hoca-zâde Şeyh Mustafa Efendi'ye telgraf çeken Tokat âyan ve esrâfi arasında Tokat Mevlevihânesi şeyhi Şeyh Mehmet Hadi Efendi de bulunmaktadır (31).

Birinci Dünya Savaşı'nın ilanı günlerinde yapılan asker sevkiyatı sırasında, sa-vaşa gönüllü olarak katılmaları dolayısıyla, önlerinde sancak ve bayrakları, başlarında şeyhleri bulunan 40-50 mevlevinin özel tarikat elbiseleriyle Tokat Askerlik Şubesi önüne gelişleri ve buradan uğurlanışları, Tokat'ta büyük bir coşku yaratmıştır (32).

Yukarıdan itibaren sıraladığımız bu olaylar, Tokat Mevlevileri'nin çevrelerinden soyutlanıp, topluma sırt çevirmediklerini; içinde yaşadıkları çevrenin sorunlarıyla ilgilendiklerini göstermektedir.

Burada Tokat Mevlevihânesi'nde yetişmiş bulunan Ebubekir Kânî'yi (öl. 1791) de zikretmek gerekir. Tokat'a uğrayan Hekimoğlu Ali Paşa, Tokat Mevlevihânesi şeyhi hizmetinde bulunan Kânî Efendi'yi beğenince alıp İstanbul'a götürmüştür. Kânî Efendi, Divan Kalemî'nde çalışırken saray hocası olmuştur Arapça, Farsça ve Türkçe şiirler yazmış olan Kânî Efendi, kâbiliyeti sayesinde çabuk tanınmış ve yüksek meclislere girmiştir. 1791 (h. 1206) de İstanbul'da vefat etmiştir (33).

(26) VGMA. Def. No. 481/249.

(27) Halis Turgut Cinlioğlu, **Osmanlılar Zamanında Tokat, III**, Tokat 1951, s. 114.

(28) H.T. Cinlioğlu, a.g.e., III, s. 107.

(29) H.T. Cinlioğlu, a.g.e., IV, Tokat 1973, s. 8.

(30) Konya mevlana Müzesi Arşivi, Zarf: 68/36.

(31) H.T. Cinlioğlu, a.g.e., IV, s. 53-56.

(32) H.T. Cinlioğlu, a.g.e., IV, s. 61-62.

(33) H.T. Cinlioğlu, a.g.e., II, Tokat 1950, s. 76.

Tokat Mevlevihânesi'nin son şeyhi Şeyh Abdulhadî (Ergin) Efendi'dir. Şeyh Abdulhâdî Efendi'nin Ali Rıza Önen (müteveffa hâkim) adında bir oğlu ve iki kızı vardır. Şeyh Efendi'nin bazı özel eşyaları, Mevlevihâne bahçesi bitişiğinde evi bulunan, damadı Bedreddin Üstün Beyefendi'nin elinde bulunmaktadır (34).

MEVLEVİHANENİN MİMARİ YAPISI VE BUGÜNKÜ DURUMU

Tokat merkez Soğukpınar Mahallesi'nde bulunan ve tapunun 9 pafta, 71 ada, 28 parselde kayıtlı, Muslu Ağa Vakfı'na ait olan ve 17. yüzyılın ilk yarısında (1638) yapılan Mevlevihâne, zamanla yıkılmış ve 1703 tarihinde Müderris Şeyh Mehmet Efendi tarafından yeniden inşa edilmiştir. Sonradan geçirmiş olduğu onarım, ekleme ve bezemelerle, 19. yüzyıl ve hatta bu yüzyılın son dönem mimari özelliklerini taşıyan, dik-dörtgen planda, iki katlı ahşap bir yapı olan Mevlevihâne'nin, alt katında derviş odaları, girişteki kapının solundaki odanın tavanında ahşap kabartma ve bezemeli bir göbek; üst kat boyunca uzanan balkonda kenger yaprağı dekorlu ahşap sütun başlıkları, bitkisel dekorlu ve kartuşlar içinde bindirme yazılı kapı kanatları, ahşap sütunların taşıdığı Bağdadî kubbesi, ahşap kabartma göbekli bir semâhânesi bulunmakta ve alt katı bugün Diyanet İşleri'ne bağlı kız Kuran Kursu olarak kullanılmaktadır.

Aynı ada ve 32 parselde kayıtlı Mevlevihâne şeyhine meşrut "konak" ise, dik-dörtgen planlı hayat çevresinde dört odalı fevkânî, harap hale gelmiş bir yapıdır. Avlu ve veranda tabanında altıgen tuğla döşeme, odalardan birinde ahşap kasetleme, bir başkasında yine ahşap kasetleme yanısıra bezemeli tavan göbeği (şu anda Tokat Müzesi deposuna kaldırılmıştır), üçüncü oda alçı dekorlu Bağdadî kubbe ve bezemeli alçı lambalıklarla tezyinâtlıdır (35).

Mevlevihâne'nin bitişiğinde, aynı ada, 90 parselde bulunan ve bugün Mevlânâ Hamamı olarak anılan hamam ise, aslında aynı vakfın gelir kaynakları arasında yer almasına rağmen, daha sonra şahıs eline geçmiştir.

Mevlevihâne, şeyh konağı ve bahçesi, bir ara Tokat Jandarma Alay Komutanlığı'nca satın alınmak istenmiş; bunun üzerine 29.11.1974 tarihli bir raporla eski eser oldukları ve satılmalarında sakınca bulunduğu belirtilmiştir. Bunun üzerine Vakıflar Genel Müdürlüğü Emlak Dairesi (C-3-19/2-6-1820 sayılı yazısıyla) sözkonusu Mevlevihâne ile şeyh konağı arasında yer alan bahçenin ifraz yoluyla satılıp satılmayacağını sormuştur. 10 Mayıs 1976 gün ve 60/320 sayılı yazıyla iki eski eser arasında yapı yapılıp yapılamayacağı konusunda yetkinin Gayri menkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'na ait olduğu bildirilmiştir (36).

Anıtlar Yüksek Kurulu, kendilerine yapılan başvuruya üzerine, 11.12.1976 gün ve A 225 sayılı karar ile gerek süsleme, gerekse mimari bakımdan çok değerli olan Mevlevihâne ve şeyhe meşrut konağın korunması gerekli eski eser olarak tesciline karar vermiştir. Ne var ki, Mevlevihâne bitişiğinde bulunan ve şu anda şahıs elinde olan ve aslında Muslu Ağa Vakfı akarı olan hamam, Mevlevihâne ve şeyh konağı ile beraber bir külliye teşkil etmesine rağmen, tescil sırasında eksik tespit edilmiştir. Ancak daha sonra, 10.6.1977 gün ve A-556 sayılı Anıtlar Yüksek Kurulu kararınca, şeyh evinin (konağı), Mevlevihâne'nin ve bitişiğindeki hamamın 1710 ve 7044 sayılı kanun gereğince külliye olarak korunması gerekli eski eser oldukları, tescil ve onarım projelerinin kuruldan geçirilerek acele olarak onarılmasına; hamamın da kamulaştırılmasına ve mev-

(34) Şeyh Abdulhâdî Efendi'nin damadı Bedreddin Üstün Beyefendi'ye, şeyhin resimlerini ve özel bazı eşyalarını gösterme lütufunda bulunduğu için teşekkür ederiz.

(35) Mevlevi şeyhine meşrut olan bu konak, tarihi Tokat evleri üzerine yapılmış bir çalışmada, "vakıf evi" olarak adlandırılmıştır. Yazar, ayrıca bu konağı 18. yüzyıla tarihlenmektedir. Bkz. Halit Çal, **Tokat Evleri**, Ankara 1988, s. 3 ve 47.

(36) Vakıflar Genel Müdürlüğü Abide ve Yapı İşleri Dairesi Başkanlığı, Dosya no. 60.01/30.

levihâne'nin arazi (bahçe) hududuna duvar yaptırılarak tekke sahasının korunmasının Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce sağlanmasına karar verilmiştir.

Kurulun bu kararına karşın, 15 Eylül 1980 gün ve 2304 sayılı yazısıyla, Vakıflar Genel Müdürlüğü Abide ve Yapı İşleri Dairesi verdiği cevapta, Mevlevihâne ve şeyhine meşrut konağın ödenek yetersizliğinden tamir edilmesine, bugün şahıs elinde bulunan hamamın ise, yine ödenek yetersizliğinden kamulaştırılmasına imkân bulunmadığını, belirtmiştir.

20.01.1990 tarihinde Tokat'ta toplanan Kayseri Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu, yerinde yaptığı inceleme sonucu, sözkonusu "yapının Tokat Kendi'nin en yoğun tarihi geleneksel kent dokusuna sahip ve korunması gerekli sokak olarak, Tokat Belediyesi'nce de koruma çalışmalarının yapıldığı (Behzat) Bey Sokağı'nda yer alması ve taşıdığı tarihi geleneksel mimari" özelliklerinden dolayı 2863 ve 3386 sayılı yasa kapsamına giren korunması gerekli kültr varlığı olarak tesciline ve Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün bu değerleri gözönünde tutarak yapının restorasyonunun yapılmasına karar vermiştir (37).

Vakıflar Genel Müdürlüğü, peşpeşe alınan kurul kararlarına hep ödenek yetersizliğiyle cevap verirken, 6.12.1991 tarihinde, Tokat merkez Soğukpınar Mahallesi muhtarı, Sivas Vakıflar Bölge Müdürlüğü'ne verdiği dilekçede, "mahallemiz beyhamam Sokak no. 6'da mülkiyeti Vakıflar'a ait ahşap binanın (şeyhe meşrut konağın) yarısı çömüş, diğer tarafı da yıkılmak üzeredir. Mahallemiz çocukları, bu binanın içerisinde oynamakta olup, her an çökme ve yangın tehlikesi arzeden bina içerisinde çökme veya yangın durumunda sorumluluğun tamamen Vakıflar'a ait olduğunu, böyle bir olay vukubulduğunda, gerekli yerlere yazdığımız yazıların fotokopileri belge olarak verilecektir, demektedir.

Her ne hikmetse, muhtarın bu ikazından 16 gün sonra, 19.12.1991 gün saat 16.00 sularında, hakkında defalarca tescil ve korunması gerekli kültür varlığı olarak kurul kararı alınmış olan, Mevlevi Şeyhine meşrut konak yangın tehlikesi geçirmiştir.

Bunun üzerine Sivas Vakıflar Bölge Müdürlüğü, 20.12.1991 gün ve 061.60.00/689/91 sayılı bir yazı ile durumu Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne ve sözkonusu binanın, "kısa zamanda korunmaya alınmadığı takdirde ya çökeceğini veya yangın sonucu tamamen kaybolacağını" bildirmiştir.

Ne var ki, Tokat Valiliği İl Kültür Müdürlüğü, bulunduğu bölgedeki kültür varlıklarının korunması hususunda özen göstermesi gerekirken, 26.12.1991 gün ve 1475 sayılı yazısıyla, Kayseri Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'ndan, Vakıflar Genel Müdürlüğü adına kayıtlı ve tescilli bulunan, Tokat Mevlevihânesi Şeyhi'ne meşrut konağın, "mâil-i inhidâm" olmasını gerekçe göstererek yıkım kararı talebinde bulunmuştur.

Sözkonusu kurul, 24.01.1992 tarihinde, Ankara'da yaptığı toplantıda, "mâil-i inhidâm" gerekçesiyle yıkımı istenilen konağın tescil kaydının kaldırılmayacağına; ancak, tehlike arzeden bölümlerin Tokat Müzesi Müdürlüğü denetiminde yıkılabileceğine, rölöve ve restorasyon projesine göre yeniden yapılacak olan binanın içerisinde bulunan süsleme unsurlarının tekrar kullanılmak üzere müzede korunmasına ve Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce restorasyon projesinin hazırlanıp, onaylandıktan sonra uygulanmasına karar verilmiştir (38).

(37) Kayseri Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Kararı, Toplantı No ve Tarihi: 57-20.01.1990, Karar no ve Tarihi: 610-20.01.1990, Tokat.

(38) Kayseri Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Kararı, Toplantı Tarihi ve No. 24.01.1992/116; Karar Tarihi ve No. 24.01.1992/1209, Ankara.

TEMENNİLER

Vakıflar Genel Müdürlüğü'nden, şu ödenek yetersizliği gerekçesini bir yana bırakıp, bir an önce Mevlevihâne bitişiğindeki hamamı ve yine aslında mevlevihâne bahçesi arazisi üzerinde binâ edilmiş olan, daha önce Jandarma Alay Komutanlığı'nca kullanılan, şimdi ise, Tokat Milli Eğitim Müdürlüğü Sağlık Ocağı olarak kullanılmakta olan yapının kamulaştırılmasını; Mevlevihâne ve şeyhine meşrut konağın da yokolmadan, bir an önce aslına uygun olarak restorasyonuna başlamasını temenni ediyoruz.

Tokat Mevlevihanesi'nin Bugünkü Durumu.